

Een evidentieel gebruik van *precies*

Jean-Christophe Verstraete
Universiteit Leuven

Met dit stukje wil ik een evidentieel gebruik van het partikel *precies* in het Belgisch Nederlands onder de aandacht brengen. Ik probeer de relevante evidentiële betekenis te beschrijven, in de context van andere betekenissen van *precies* en wat we cross-linguïstisch weten over evidentialiteit. Hieraan voeg ik nog enkele speculaties toe over de oorsprong van evidentiële betekenis bij dit element.

De basisbetekenis van het element *precies* heeft te maken met exactheid of nauwkeurigheid, zoals bij het adverbiale gebruik in (1) en het adjectivale gebruik in (2) hieronder, waar *precies* de exacte maat van een periode of de nauwkeurigheid van cijfergegevens aangeeft.¹

- (1) Unicef-België merkt dat er meer wordt gegeven dan voor het Sudanese Darfoer en sneller dan voor het Iraanse Bam. Daar vielen **precies** een jaar geleden naar schatting 30.000 doden toen een aardbeving negentig procent van de historische Iraanse stad platlegde. (CHN)
- (2) **Precieze** cijfers over hoeveel priesters er elk jaar met pensioen gaan, zijn er niet. (CHN)

Enkele betekenisuitbreidingen liggen mooi in de lijn van deze basisbetekenis. Zo kan *precies* ook gebruikt worden als focuspartikel, zoals in (3) en (4) hieronder. Hierbij gaat het niet om de exactheid of nauwkeurigheid

Gepubliceerd in:
S. Lestrade, P. de Swart & L. Hogeweg (Red.) (2015).
Addenda. Artikelen voor Ad Foolen (pp. 489–495).
Nijmegen: Radboud Universiteit. ©2015 de auteur(s).

¹Voorbeelden komen uit het Corpus Hedendaags Nederlands (CHN) en een eigen corpus van internetmateriaal (IC).

van iets wat meetbaar of evalueerbaar is, maar om het markeren van focus: de culturele uitwisseling is wat de muziek uniek maakt in (3), en de complexiteit van de ramp is wat coördinatie noodzakelijk maakt in (4). Dit type ontwikkeling is niet onverwacht: nauwkeurigheid vormt de basis voor het kenmerk 'selectie' (zie ook König, 1991, o.a. over het Duitse *genau*), i.e. het selecteren van één factor uit een reeks mogelijke factoren (3) of redenen (4). Deze betekenisontwikkeling is ook cross-linguïstisch goed geattesteerd, niet alleen bij focuspartikels (zie König, 1991), maar ook bij de verwante categorie van intensifiers (zie Gast, 2009).

- (3) Samen schreven de muzikanten nieuwe songs, zoals het bloedmooie "Paleto", een heerlijke bossa-ballade in het Antwerps met een exotisch refreintje. **Precies** deze directe manier van culturele uitwisseling maakt hun muziek zo uniek. (CHN)
- (4) Gezien de omvang van deze ramp heeft het IRC nu zijn diensten aangeboden voor het aspect "tracing". **Precies** omdat er zoveel vermisten zijn en het verzamelen van de gegevens daarover nogal chaotisch verloopt, was er hoge nood aan een overkoepelende coördinatie. (CHN)

In het Belgisch Nederlands bestaat er echter ook een meer onverwachte betekenisuitbreiding, geïllustreerd in (5), (6) en (7) hieronder. Terwijl de basisbetekenis en het focus-gebruik een duidelijke link hebben met exactheid en nauwkeurigheid, lijkt dit gebruik het tegenovergestelde uit te drukken: het lijkt erop alsof iets het geval is, maar dat is niet zeker. In (5) geeft de journalist aan dat hij de indruk krijgt dat de geïnterviewde een voetbalploeg niet hoog inschat, in (6) geeft de spreker aan dat hij de indruk heeft dat het gevoel van woede verschoven is, en in (7) geeft de spreker aan dat een aantal atleten de indruk geven niet tot het uiterste te gaan.

- (5) "Bij Anderlecht kopen ze vedetten, bij Genk maken ze vedetten." Je schat het huidige Anderlecht **precies** niet zo hoog in. (CHN)

- (6) Ik vroeg: “En wat heeft dit gedaan met die woede in je keel?” Hij betastte zijn keel en liet zijn hand dan dalen. Hij zei: “Het is **precies** een beetje verschoven, naar mijn borstkas toe. Het is gezakt.”
(CHN)
- (7) Mijn lichaam is niet mijn sterkste punt, wel mijn geest: ik kan mij kapotlopen. En dat kunnen die zwarte atleten blijkbaar veel minder. Die lopen 44.90 en zijn **precies** niet moe. Welke tijd moeten zij niet lopen als ze met mijn instelling aan de start zouden komen. Alleen Michael Johnson kon vechten en die liep dan ook 43.18. (CHN)

Meer algemeen kunnen deze gebruiken als evidentieel beschreven worden, omdat ze aangeven hoe de spreker gekomen is tot de informatie in de propositie. In de typologische literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen (i) sensorische evidentialiteit, waarmee de spreker aangeeft dat hij of zij de beschreven gebeurtenis zelf heeft waargenomen, typisch visueel, soms via andere zintuigen zoals gehoor, reuk of tast, (ii) inferentiële evidentialiteit, waarmee de spreker aangeeft dat hij of zij afleidt dat de gebeurtenis plaatsvindt of heeft plaatsgevonden, gebaseerd op waarnemingen, assumpties of algemene kennis, en (iii) gerapporteerde evidentialiteit, waarmee de spreker aangeeft dat hij of zij weet dat iets gebeurt of gebeurd is omdat iemand anders er hem of haar heeft over verteld (zie bv. Aikhenvald, 2007). Bij *precies* gaat het om een vorm van inferentiële modaliteit, waarmee de spreker aangeeft dat hij uit de omstandigheden afleidt dat iets het geval is. In (5) bijvoorbeeld leidt de journalist uit de beledigende opmerking van de geïnterviewde af dat die een voetbalploeg laag inschat. In (6) geeft de spreker aan dat hij uit het gevoel in zijn lichaam afleidt dat de kern van woede verschoven is. En in (7) geeft de spreker aan dat de fysieke toestand van de atleten na de race suggereert dat ze niet moe zijn na een topprestatie. In elk van deze gevallen is de basis van de inferentie een waarneming, maar het gaat niet om een waarneming van de toestand zelf, maar van een gerelateerd gegeven waaruit de spreker de toestand afleidt. Dat is ook de reden waarom het hier gaat om inferentiële evidentialiteit, en niet om sensorische evidentialiteit. Bij sensorische evidentialiteit geeft de spreker aan de beschreven toestand of gebeurtenis direct waargenomen te hebben, wat correleert met een vrij

grote zekerheid bij de spreker. In de hierboven beschreven gevallen gaat het net om een markering van onzekerheid: de spreker leidt af dat iets het geval is, maar is er niet helemaal zeker over (of stelt het in elk geval zo voor).

Het evidentieële karakter van deze gebruiken wordt overigens ook gereflecteerd in het effect dat ze hebben op uitdrukkingen met een eerste persoon als subject, zoals geïllustreerd in (8) en (9) hieronder. In combinatie met een eerste persoon geeft *precies* aan dat de spreker iets niet intentioneel gedaan heeft, zoals bij de excuses voor verslapen in (8), of dat de spreker zich van iets niet bewust was, zoals in (9) waar hij of zij zich realiseert dat zijn of haar woorden wel heel knorrig klinken. Dit is een goed bekend effect van evidentialiteit: normaal gezien ken je je eigen acties en gevoelens, wat meteen ook betekent dat het niet nodig is aan te geven waar je die informatie vandaan haalt. Als je dat wel doet, is een typisch pragmatisch effect dat het gaat om acties of toestanden waarvan je je niet bewust was, alsof het ging om acties en toestanden van een ander.

- (8) Oeps, ik heb **precies** wel heel lang geslapen. (IC)
- (9) Sorry ik ben **precies** een beetje slechtgezind vandaag maar het moet mij van het hart. (IC)

In vergelijking met de basisbetekenis van *precies* zijn deze evidentieële gebruiken semantisch verrassend, aangezien ze een vorm van onzekerheid aangeven eerder dan de zekerheid die je met de oorspronkelijke betekenis van exactheid zou associëren. Een voor de hand liggende vraag is dan ook waar die evidentieële betekenis vandaan komt, en hoe *precies* van zekerheid naar onzekerheid kon verschuiven. Een mogelijke brug tussen deze twee tegengestelde kenmerken wordt gevormd door structuren als (10), (11) en (12) hieronder.

- (10) “Voorzichtig, Tanya, Mick is **precies** zijn vader,” waarschuwde Suzanne haar. “Hij is niet het soort man dat bij één vrouw blijft.” (IC)

- (11) Zowel Roel Paulissen als Sven Nys flirtte met de tiende plaats. Dankzij een opvallend sterke laatste ronde klasseerde de Limburger zich bij de eindafrekening als eerste landgenoot op de negende plaats. “Ik begrijp de supporters niet. Het was **precies** een Belgisch kampioenschap”, jammerde Paulissen. “Blijkbaar waren zij vooral bekommerd om de strijd met de plaats als eerste Belg als inzet. Ik hoorde voortdurend de naam van Sven Nys scanderen.” (CHN)
- (12) Bij landbouwer Philippe Debruyne in de Burgweg in Oostvleteren is de grond keihard: **precies** beton, met grote barsten. (CHN)

Wat deze structuren met elkaar gemeen hebben is dat ze het kenmerk van exactheid of nauwkeurigheid combineren met een kenmerk van gelijkenis. *Precies* geeft hier aan dat de gelijkenis tussen het subject en het predicaat zo goed als exact is wat betreft een bepaald kenmerk: de zoon is net als de vader in de omgang met vrouwen in (10), het wereldkampioenschap is zoals een Belgische kampioenschap voor de supporters in (11), en de grond is net als beton qua hardheid in (12). In deze structuren moet het kenmerk van gelijkenis overigens aan *precies* worden toegekend. Er is immers verder geen element dat gelijkenis markeert, zoals *als* of *zoals*: het gaat om standaard predicatieve structuren waaraan enkel *precies* is toegevoegd. Met andere woorden, *X is precies Y* geeft aan dat X net is zoals Y.

Deze structuren zijn relevant voor de evidentieële gebruiken, omdat ze aangeven hoe *precies* van een aanduiding van exactheid en zekerheid zou kunnen verschuiven naar een inferentieële markeerder, met een pragmatisch effect van onzekerheid. Bij gelijkenis wordt immers een link gelegd tussen twee verschillende elementen, wat ook het geval is bij het inferentieële gebruik van *precies*, dat aangeeft dat het erop lijkt dat iets het geval is. In die zin zouden structuren als die in (10)-(12) hierboven als brug kunnen dienen tussen de basisbetekenis van *precies* en het evidentieële gebruik in (5)-(9). Die brugfunctie wordt overigens ook gereflecteerd in mogelijke ambiguïteit tussen gelijkenis en inferentieel gebruik, zoals bij (11). De lezing die bij (11) bedoeld is, is vermoedelijk die van gelijkenis: de veldrijder stelt dat het wereldkampioenschap net als een Belgisch kampioenschap

is voor de supporters, in die zin dat ze één Belgische veldrijder steunen tegenover een andere Belg, eerder dan om het even welke Belg te steunen die voorop rijdt. Maar (11) kan net zo goed geïnterpreteerd worden als inferentieel: uit het gedrag van de supporters leidt de veldrijder af dat ze de wedstrijd als een Belgische kampioenschap opvatten. In het ene geval wordt gelijkenis eenvoudigweg vastgesteld en geasserteerd, in het andere geval wordt de opvatting van de supporters afgeleid uit hun gedrag. Het verschil is subtiel, en geeft aan dat het makkelijk is van de ene categorie te verschuiven naar de andere.

Of de constructies in (10)-(12) ook werkelijk een brugfunctie vervuld hebben in de ontwikkeling van *precies*, zal ik in dit stuk niet trachten na te gaan. Eén mogelijk tegenargument is dat de inferentiële gebruiken zich niet beperken tot predicatieve structuren, zoals geïllustreerd in (5) of (8) hierboven. Maar dat is natuurlijk niet noodzakelijk een tegenargument: eens een element een functie ontwikkeld heeft in een bepaalde constructie, kan het zich ook gaan uitbreiden naar andere constructietypes (zie bv. De Smet, 2012). De enige manier om na te gaan waar de inferentiële gebruiken echt vandaan komen, is door een diachrone studie. Het WNT biedt hierbij alvast weinig houvast, aangezien noch de gelijkenisstructuren noch de inferentiële gebruiken daar beschreven worden (en het focus-gebruik maar in heel beperkte mate). Een verwante vraag betreft de regionale spreiding van de relevante constructies: zowel de gelijkenisconstructie als de inferentiële gebruiken lijken beperkt te zijn tot het Belgisch Nederlands, misschien met uitzondering van de constructie die gelijkenis tussen verwanten beschrijft zoals in (10), die ook wel in het Nederlands Nederlandse deel van het CHN te vinden is.

Dankwoord

Met dank aan Olga Krasnoukhova voor commentaar op een eerdere versie van dit stuk. We dragen het graag samen op aan Ad Foolen, die voor ons allebei – afzonderlijk en ook samen – veel betekend heeft. We hopen dat we nog vaak bij een biertje kunnen bijpraten, in Nijmegen of in Leuven.

Referenties

- Aikhenvald, A. (2007). Information source and evidentiality: What can we conclude? *Rivista di Linguistica*, 19, 209–227.
- De Smet, H. (2012). The course of actualization. *Language*, 88, 601–633.
- Gast, V. (2009). Contribution to ‘two-dimensional’ language description: The typological database of intensifiers and reflexives. In S. Musgrave, M. Everaert & A. Dimitriadis (Red.), *The use of databases in cross-linguistic research* (pp. 209–234). Berlijn: Mouton de Gruyter.
- König, E. (1991). Identical values in conflicting roles: The use of German *ausgerechnet*, *eben*, *genau* and *gerade* as focus particles. In W. Abraham (Red.), *Discourse particles. Descriptive and theoretical investigations on the logical syntactic and pragmatic properties of discourse particles in German* (pp. 11–36). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.